

DE BURGER ALS RECHTER

Een onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland

Hoofdstuk 8 Samenvatting en discussie

8.1 Vraagstelling

Welke straffen prefereren Nederlandse burgers voor diverse delicten? Dat is de vraag die in dit onderzoek centraal heeft gestaan. De reden om geïnteresseerd te zijn in die kwestie is dat regelmatig in politieke kringen en de media gesuggereerd wordt dat de Nederlandse strafrechters geheel andere en wel veel mildere straffen zouden opleggen dan het Nederlandse publiek zou willen. Of dat zo is, is volgens wetenschappers echter allerminst een uitgemaakte zaak, en dat is in deze studie nader onderzocht. Daarom wordt ook nagegaan hoe de voorkeuren van burgers zich verhouden tot de rechterlijke praktijk.

8.2 Methode

Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van het voorleggen van systematisch gevarieerde “vignetten” (korte beschrijvingen) van een twaalfstal verschillende delicten aan een steekproef uit de Nederlandse bevolking (totaal 1071 burgers verleenden hun medewerking). De respondenten werd gevraagd welke straf zij zouden willen opleggen aan een dader die het in het vignet vermelde delict zou hebben gepleegd. Wij legden hen vignetten voor met betrekking tot twaalf verschillende typen delict:

- (1) winkeldiefstal, (2) woninginbraak, (3) mishandeling (caféruzie), (4) autodiefstal, (5) oplichting, (6) milieudelict, (7) verkeersmisdrijf, (8) aanranding, (9) drugsdelict, (10) mishandeling (huiselijk geweld), (11) verboden wapenbezit, en (12) bedreiging.

De delicten in deze lijst zijn gekozen omdat zij veel voorkomen in de Nederlandse rechtszaal. Bij elk vignet werd de respondent gevraagd: 'Als u een gevangenisstraf zou opleggen, hoe lang zou die dan zijn?'; 'Als u een werkstraf zou opleggen, hoe lang zou die dan zijn?', en 'Als u een geldboete zou opleggen, hoe hoog zou die dan zijn?' Daarnaast werd gevraagd om zich voor te stellen 10 'strafpunten' te verdelen voor het voorgelegde delict, over vijf mogelijke strafmodaliteiten: onvoorwaardelijke gevangenisstraf, voorwaardelijke gevangenisstraf, werkstraf, geldboete, schadevergoeding. Hoe meer punten men aan een bepaalde

modaliteit geeft, hoe sterker men die strafmodaliteit geschikt vindt als straf bij het delict uit het vignet.

De vragen werden door Intomart GfK voorgelegd aan een door het CBS getrokken steekproef uit de Nederlandse bevolking, ofwel via een internetlink, of desgewenst via huisbezoek.

Niet iedereen kreeg exact gelijke varianten van de vignetten, per delict werd er gevarieerd op allerlei kenmerken. In de vignetten kwamen recidivisten langs en first offenders, jonge en oude daders, mannelijke en vrouwelijke. Ook in de leeftijd en geslacht van de slachtoffers werd gevarieerd, evenals of het ging om zogenaamde kwalificerende slachtoffers (dat wil zeggen mensen die slachtoffer werden bij het uitoefenen van een hulpverlenende taak). In bepaalde gevallen waren in de vignetten dader en slachtoffer bekenden van elkaar, in andere niet. In de analyse is nagegaan hoe deze factoren invloed hebben op de geprefereerde straffen, en wel in twee opzichten: welke strafmodaliteit wordt passend geacht (onvoorwaardelijke gevangenisstraf, voorwaardelijke gevangenisstraf, werkstraf, geldboete, schadevergoeding, of combinaties daarvan), en als het om de onvoorwaardelijke gevangenisstraf, werkstraf, of geldboete zou gaan, hoe zwaar zou die straf dan moeten zijn?

Naast de vignetten werden respondenten vragen voorgelegd over de mate waarin ze bepaalde strafdoelen onderschrijven, hun ervaring met criminaliteit, hun attitudes tegenover criminaliteit, hun politieke voorkeur en sociaal-demografische achtergrondvragen. Ook werd er middels een split-ballot design aan verschillende groepen respondenten verschillende informatie verschaft betreffende enerzijds de kosten die gemoeid zijn met de strafvoltrekking bij de werkstraf en de gevangenisstraf en anderzijds de relatieve doeltreffendheid van beide sancties. Alle informatie betreffende deze overige kenmerken van respondenten is in het onderzoek gerelateerd aan de oordelen op de vignetten.

8.3 Resultaten

1. gewenste strafzwaarte loopt sterk uiteen

Er bestaat een grote variatie in de gewenste strafzwaarte onder de Nederlandse bevolking. Dit geldt voor alle drie de hoofdstraffen: gevangenisstraf, werkstraf en geldboete, en voor alle typen delict. Er zijn mensen die relatief licht straffen en die relatief zwaar straffen. De geprefereerde strafzwaarte loopt vaak ver uiteen. Er is dus in geen dele consensus over wat de juiste

strafzwaarte zou zijn. Anders gezegd: voor nogal wat straffen die in concrete gevallen zouden kunnen worden opgelegd zal een deel van de bevolking ze te zwaar vinden, en een deel te licht.

2. *steun voor alle strafmodaliteiten*

Ook de voorkeur voor strafmodaliteiten loopt sterk uiteen binnen de Nederlandse bevolking. Voor vrijwel alle voorgelegde delicten bestaat er steun voor de strafmodaliteiten gevangenisstraf, werkstraf en geldboete. In geval van een duidelijk slachtoffer dat ernstig letsel of zware materiële schade heeft opgelopen, bestaat er ook steun voor de schadevergoeding. In veruit de meeste gevallen (91%) dat men zich uitsprak over een passende straf konden de respondenten zich in meer dan één strafmodaliteit vinden, in één op zeven gevallen achtte men zelfs alle strafmodaliteiten het overwegen waard.

3. *'het' draagvlak bestaat niet*

We constateren dat er heel uiteenlopende ideeën bestaan over de gewenste strafmodaliteit en strafzwaarte voor één en hetzelfde delict. Eigenlijk laat de grote mate van variatie in voorkeuren zien dat de vraag naar draagvlak voor bepaalde straffen te simpel en te ongenueanceerd is: over strafmodaliteiten en strafzwaarte wordt door de bevolking zeer verschillend gedacht. Voor elke strafmodaliteit en veel verschillende strafzwaarden (van licht tot zwaar) bestaan er groepen in de bevolking die dat prefereren. Onder sommige groepen is er voor bepaalde sancties dus wel draagvlak, maar bij andere groepen ligt dat net weer anders. In die zin kan men niet spreken van “de” geprefereerde straf of strafzwaarte, en dus ook niet van 'het' draagvlak.

4. *werkstraf breed gedragen*

Het is zeker niet juist dat de Nederlandse bevolking de werkstraf over de gehele linie zou afwijzen. In tegendeel, bij veel delicten blijkt de werkstraf juist de vaakst gekozen straf te zijn. Zo is er grosso modo relatief veel steun voor de werkstraf bij lichtere delicten, al verschuift die voorkeur voor de zwaardere varianten enigszins in de richting van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Toch blijkt de werkstraf ook voor de zwaardere delicten bij een groot deel van de Nederlandse bevolking steun te genieten. De werkstraf krijgt ook relatief (in vergelijking met de andere strafmodaliteiten) veel steun in het geval van een aanranding, veelal ook zonder dat men daarbij óók een onvoorwaardelijke gevangenisstraf zou willen opleggen, zulks in afwijking van de regeling uit het wetsvoorstel dat op dit moment voorligt bij de Eerste Kamer. Het wetsvoorstel houdt in dat een werkstraf in geval van ernstige geweldsmisdrijven en zedenmisdrijven (waaronder de in deze studie geschetste aanranding) alleen nog in combinatie met een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of een vrijheidsbenemende maatregel zou mogen

worden opgelegd. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking lijkt voor het aanrandingsscenario geen behoefte te hebben aan deze wetswijziging.

5. *zwaarste en lichtste straffen*

De Nederlandse bevolking zou, wanneer ze voor de in dit onderzoek voorgelegde typen delict een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of een werkstraf dient op te leggen, over het algemeen de zwaarste straffen opleggen in geval van een verkeersmisdrijf met een dodelijk slachtoffer als gevolg. In geval van een geldboete is de gewenste strafzwaarte het hoogst voor een oplichting waarbij veel slachtoffers voor grote bedragen zijn opgelicht.

De lichtste straffen worden opgelegd wanneer sprake is van bedreiging.

6. *recidivisten mogen zwaarder gestraft dan first offenders*

De Nederlandse bevolking wil daders die voor de eerste keer in herhaling vallen strenger bestraffen dan first offenders en meervoudig recidivisten nog strenger. Daarbij kunnen daders die hetzelfde type delict meermalen hebben gepleegd (specifieke recidive) wat de Nederlandse bevolking betreft nog strenger worden gestraft dan algemeen recidivisten.

7. *minderjarigen vaker werkstraf*

Leeftijd van de dader heeft een duidelijke invloed op de voorkeur bij de respondenten voor bepaalde strafmodaliteiten. De werkstraf wordt meer geschikt geacht voor minderjarige daders dan voor meerderjarige daders, voor de onvoorwaardelijke gevangenisstraf geldt het omgekeerde. Als een meerderjarige en een minderjarige dader van hetzelfde type delict evenwel toch dezelfde strafmodaliteit krijgen opgelegd, blijkt de door de Nederlandse bevolking gewenste duur van de straf niet te verschillen. De leeftijd van de dader is dus wel van invloed op de keuze voor werkstraf versus onvoorwaardelijke gevangenisstraf, maar niet op de gewenste strafzwaarte. De voorwaardelijke gevangenisstraf, geldboete en schadevergoedingsmaatregel vindt men voor daders van alle leeftijden in gelijke mate van toepassing.

8. *dronken dader soms met meer clementie, soms met minder behandeld*

Dronkenschap wordt door de Nederlandse burgers in het geval van een mishandeling een verzachtende omstandigheid gevonden, terwijl het in geval van een verkeersmisdrijf juist verzwarend werkt.

9. *instemming voor strengere straffen voor wie hulpverlenende beroepsbeoefenaars mishandelt*

De Nederlandse bevolking staat achter zwaardere straffen als het slachtoffer een politieagent of ambulancepersoneel betreft, waarbij men mishandeling van ambulancepersoneel het ergste acht. De bevolking staat kennelijk achter het aanscherpen van de richtlijnen om tegen daders van geweldsdelicten tegen kwalificerende slachtoffers (beroepsbeoefenaars) zwaardere straffen te eisen.

10. *strafdoelen breed onderschreven*

De vijf theoretische strafdoelen: vergelding, afschrikking, onschadelijkmaking, resocialisatie en herstel, worden alle door de Nederlandse bevolking in meerdere of mindere mate onderschreven. Instemming met de strafdoelen vergelding, afschrikking en onschadelijkmaking gaat tot op zekere hoogte samen met een voorkeur voor zwaardere straffen en instemming met de strafdoelen resocialisatie en herstel met een voorkeur voor lichtere straffen. Bovendien blijken mensen die onschadelijkmaking belangrijk vinden vaker de onvoorwaardelijke gevangenisstraf en minder vaak de werkstraf geschikt te vinden. Zij die resocialisatie van belang vinden blijken juist vaker de werkstraf geschikt te vinden. Verder valt juist het gebrek aan samenhang tussen strafdoelen en voorkeur voor strafmodaliteiten op.

11. *weinig verschil in strafpreferentie bij verschillende bevolkingsgroepen*

Sociaal-demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, opleidingsniveau) blijken weinig systematisch samen te hangen met strafpreferenties.

12. *politieke voorkeur hangt samen met strafpreferentie*

Qua politieke voorkeur geldt dat de achterbannen van de VVD en de PVV sterker voorstander zijn van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf dan die van andere politieke partijen. De aanhangers van confessionele partijen en de VVD zijn groter voorstander van geldboetes dan aanhangers van andere politieke partijen. De voorkeur voor de werkstraf is het grootst onder aanhangers van GroenLinks en het kleinst onder de achterban van de PVV.

Het verband tussen politieke voorkeur en strafpreferentie vindt grotendeels zijn verklaring in de mate waarin men zich zorgen maakt over criminaliteit, vertrouwen heeft in instituties (politiek, politie en justitie) en bepaalde strafdoelen steunt. Diegenen die zich meer zorgen maken over de criminaliteit, weinig vertrouwen hebben in instituties en zich meer vinden in strafdoelen die een harde aanpak bepleiten, staan enerzijds achter hogere straffen en hebben een preferentie voor gevangenisstraf, en stemmen anderzijds ook vaker ter rechterzijde, op VVD of PVV.

13. kosten mogen geen rol spelen

Nederlanders zijn niet goed op de hoogte van de kosten van strafvoltrekking bij de werkstraf en de gevangenisstraf (het merendeel schat de kosten hoger in), maar vinden dat de keuze voor een strafmodaliteit niet door kostenoverwegingen mag worden beïnvloed.

14. informatie over relatieve doeltreffendheid van werkstraf vergroot de steun

Nederlanders zijn niet goed op de hoogte van de beperkte doeltreffendheid van noch gevangenisstraf, noch werkstraf. Informatie over het feit dat na een werkstraf thans minder gerecidiveerd wordt dan na een gevangenisstraf leidt tot verhoging van de steun voor werkstraffen.

15. vergelijking strafvoorkeur burgers en rechters problematisch

De in dit onderzoek gebleken strafvoorkeuren onder burgers zijn moeilijk te vergelijken met wat rechters 'in het echt' opleggen, omdat een vignet immers maar een beperkte overeenkomst heeft met een complete strafzaak (concretere informatie over de toedracht van het misdrijf, compleet dossier, behandeling ter zitting, pleidooi verdediging, afweging van de effectiviteit van de straf voor juist deze dader, bijkomend opleggen van straffen en maatregelen die niet aan de respondenten werden voorgelegd, ...). Eventueel gevonden verschillen kunnen zowel daaraan liggen, als ook op een verschillende strafpreferentie wijzen. Voor een zevental delicten is toch een vergelijking gemaakt met de straffen die rechters in 2009 feitelijk hebben opgelegd op qua delict zo goed mogelijk vergelijkbare zaken. We doen dit met het oog op het bestuderen van de variatie in oordelen die bij beide groepen voorkomt.

16. grote variatie zowel in rechterlijke oordelen als in oordelen onder burgers

We zien veel variatie in strafoordelen, zowel onder rechters als onder burgers. De variatie had zowel betrekking op gekozen strafmodaliteit als op strafzwaarte. Er zijn milde en strenge rechterlijke oordelen, en milde en strenge oordelen van burgers-als-rechter. De variatie in strafzwaarte is bij burgers nog beduidend groter dan bij rechters, met onder burgers hoge tot zeer hoge uitschieters.

17. gelijke mildheid, ongelijke strengheid

Bij gevangenisstraffen is het vaak zo dat het mildste kwart van de rechterlijke uitspraken net zo mild is als, of zelfs strenger is dan, het mildste kwart oordelen van burgers-als-rechter. De 25

procent strengste oordelen van burgers zijn echter veelal (veel) strenger dan de 25 procent strengste rechterlijke oordelen.

18. vaker gevangenisstraf, hogere boetes

De conclusie onder punt 15 indachtig, concluderen we dat burgers bij veel delicten vaker de voorkeur aan een gevangenisstraf geven dan rechters, en minder aan een werkstraf of geldboete. Hier zijn ook wel uitzonderingen op: voor woninginbraak en het XTC-lab geven rechters juist vaker gevangenisstraffen. Als het om geldboetes gaat komen burgers nogal eens aanzienlijk hoger uit dan rechters. Met name wanneer de dader veel financieel gewin heeft gehad door het plegen van het strafbare feit of wanneer slachtoffers veel leed is berokkend, kunnen daders wat de Nederlandse bevolking betreft hoge (tot zeer hoge) geldboetes tegemoet zien.

19. deels overeenkomst tussen burgers en rechters, deels verschillen

Burgers lijken uiteen te vallen in enerzijds een grote groep mensen die niet beduidend verschillen van rechters, zeker niet als het om lichtere misdrijven gaat, anderzijds een andere, eveneens grote, groep burgers die veel strenger zou willen zijn dan rechters. Wij kunnen niet concluderen dat de Nederlandse bevolking veel strenger dan rechters zou willen straffen: sommige burgers lijken dat wel te willen, andere burgers niet.

8.4 Aanbeveling voor nader onderzoek

Het onderzoek kent, uiteraard, op een aantal punten beperkingen. Om die reden zou het aanbevelenswaardig zijn om nader onderzoek te doen op de volgende punten:

- Het huidige onderzoek heeft zich beperkt tot een twaalfstal “gewone” delicten zoals die veel aan de strafrechter worden voorgelegd. Daarmee zijn echt zware delicten niet aan de orde gekomen. Het verdient overweging het onderzoek te herhalen met andere, waaronder veel zwaardere delictscenario's, zoals betreffende moord en doodslag.
- Het huidige onderzoek zou herhaald kunnen worden met een focus op hoe burgers staan tegenover voorwaardelijk straffen, met inbegrip van welke bijzondere voorwaarden met welke consequenties geprefereerd worden. Dat zou ook goed aansluiten bij de belangstelling bij het Openbaar Ministerie ten aanzien van maatwerk op het vlak van bijzondere voorwaarden.
- De vergelijking tussen wat rechters op reële zaken opleggen en wat burgers-als-rechter op vignetten opleggen is niet optimaal: alleen door rechters ook vignetten te laten beoordelen, of burgers ook reële zaken te laten beoordelen wordt een zuivere directe vergelijking gemaakt. Beide aanpakken zijn echter niet realistisch in een grootschalig

onderzoek als het onderhavige. Daarom is er behoefte aan onderzoek waarin enkele delicten met uitgebreidere vignetten (mini-dossiers) worden onderzocht. Daarbij is een parallelle met wat de rechterlijke macht op zulke mini-dossiers zou besluiten (directe vergelijking) onontbeerlijk, om de problemen die een indirecte vergelijking oplevert te ondervangen.

- In dit onderzoek gaat het om burgers en rechters, het Openbaar Ministerie is afwezig. Een analyse van de verhouding tussen de door de Nederlandse bevolking gewenste, de door officieren van justitie geëiste en door rechters opgelegde straffen bij verschillende delicten is wenselijk.